

Annales

Instituti

Archaeologici

VII - 2011

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
Fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Željko Tomičić

Izvršni urednik/Desk editor

Kristina Jelinčić
Kristina Turkalj

Tehnički urednik/Technical editor

Kristina Jelinčić
Kristina Turkalj

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Minichreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Prijevod na engleski/English translation

Nikolina Matetić Pelikan (ETNOtrend d.o.o.)

Lektura/Language editor

Renata Draženović (hrvatski jezik/Croatian)
Stephen Hindlaugh (engleski jezik/English)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Kristina Jelinčić
Kristina Turkalj

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

Tisak/Printed by

PRINTERA GRUPA d.o.o., Sveta Nedelja

Naklada/Circulation

600 primjeraka/ Copies

©Institut of archaeology, Zagreb 2011.

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
- Sotin, probna arheološka istraživanja 2010.
- 13** **Zvonko Bojčić**
Marko Dizdar
Tomislav Hršak
Tino Leleković
- Rezultati probnih istraživanja nalazišta Batina–Sredno 2010. godine
- 20** **Marko Dizdar**
- Probna iskopavanja i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-34 – obilaznica Donjeg Miholjca
- 23** **Marko Dizdar**
- Probna iskopavanja i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – obilaznica Našica
- 26** **Daria Ložnjak Dizdar**
- Zaštitna istraživanja nalazišta AN 2a Markovac Našički–Orašje 2 na izgradnji obilaznice Našica
- 30** **Daria Ložnjak Dizdar**
Hrvoje Potrebica
- Probna iskopavanja prapovijesnog nalazišta u Vlatkovcu
- 34** **Kornelija Minichreiter**
- Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2010. g.
- 37** **Tatjana Tkalčec**
- Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2010. godine
- 41** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Marko Dizdar
- Dolina 2010. – rezultati probnih istraživanja prapovijesnog groblja Glavičice
- 45** **Tatjana Tkalčec**
- Probna arheološka istraživanja visinskog gradišta Sveta Ana – Gradina 2010.
- 50** **Tajana Sekelj Ivančan**
- Rezultati istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg u 2010. godini

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
- Sotin, Archaeological Trial Excavations 2010*
- 13** **Zvonko Bojčić**
Marko Dizdar
Tomislav Hršak
Tino Leleković
- Results of the 2010 Trial Excavations of the Batina–Sredno Site*
- 20** **Marko Dizdar**
- Trial Excavations and Supervision of the Construction of National Road Section D-34 – Donji Miholjac Bypass*
- 23** **Marko Dizdar**
- Trial Excavations and Supervision of the Construction of the D-2 National Road Route–Našice Bypass*
- 26** **Daria Ložnjak Dizdar**
- Protective Excavations of AS 2a Markovac Našički–Orašje 2 during Construction of the Našice Bypass*
- 30** **Daria Ložnjak Dizdar**
Hrvoje Potrebica
- Trial Excavations of a Prehistoric Site in Vlatkovac*
- 34** **Kornelija Minichreiter**
- Slavonski Brod, Galovo, Archaeological Research 2010*
- 37** **Tatjana Tkalčec**
- Archaeological Excavations of the Crkvari–St. Lawrence's Church Site 2010*
- 41** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Marko Dizdar
- Dolina 2010 – Results of Trial Excavations of the Glavičice Prehistoric Cemetery*
- 45** **Tatjana Tkalčec**
- 2010 Archaeological Trial Excavations of the Hill Fort of Sveta Ana–Gradina*
- 50** **Tajana Sekelj Ivančan**
- Results of the 2010 Excavations of the Virje–Volarski Breg Site*

54 Marko Dizdar Daria Ložnjak Dizdar Probna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi auto-cesta A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac	54 Marko Dizdar Daria Ložnjak Dizdar <i>Trial Excavations of AS 1 Grabrić on the A13 Motorway Route, Section: Vrbovec 2 Junction-Farkaševac Junction</i>
57 Branko Kirigin Ivančica Schrunk Vlasta Begović Marinko Petrić Marina Ugarković Hvar, otok Sv. Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2010.	57 Branko Kirigin Ivančica Schrunk Vlasta Begović Marinko Petrić Marina Ugarković <i>Hvar, Island of Sveti Klement – Soline Bay, Archaeological Excavations 2010</i>
61 Marko Dizdar Asja Tonc Daria Ložnjak Dizdar Zaštitna istraživanja nalazišta AN 6 Gornji Vukojevac na trasi auto-cesta Zagreb – Sisak, dionica Velika Gorica jug – Lekenik	61 Marko Dizdar Asja Tonc Daria Ložnjak Dizdar <i>Rescue Excavations of AS 6 Gornji Vukojevac on the Zagreb – Sisak Motorway Route, Section Velika Gorica South – Lekenik</i>
65 Juraj Belaj Filomena Sirovica Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivancu godine 2010.	65 Juraj Belaj Filomena Sirovica <i>Archaeological Excavations at the Stari Grad Site in Ivanec 2010</i>
70 Tatjana Tkalčec Arheološka istraživanja burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2010. godine	70 Tatjana Tkalčec <i>2010 Archaeological Excavations of Vrbovec Castle in Klenovec Humski</i>
74 Tatjana Tkalčec Snježana Karavanić Andreja Kudelić Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovac 2009-2010.	74 Tatjana Tkalčec Snježana Karavanić Andreja Kudelić <i>Archaeological Rescue Excavations at Stari Grad Dubovac 2009-2010</i>
81 Snježana Karavanić Andreja Kudelić Istraživanje prehistorijskih gradina Barilović-Osovlje i Crkvina-Bukovlje (Karlovačka županija)	81 Snježana Karavanić Andreja Kudelić <i>Excavations of Prehistoric Hill Forts at Barilović-Osovlje and Crkvina-Bukovlje (Karlovac County)</i>
85 Asja Tonc Rezultati probnih istraživanja na gradini Sv. Trojice kod Stari-grada-Paklenice 2010.	85 Asja Tonc <i>Results of the Trial Excavations of the Sveta Trojica Hill Fort near Starigrad-Paklenica 2010</i>
88 Goranka Lipovac Vrkljan Crkvenica – <i>Ad turres</i>, prošlogodišnje otkriće još jedne rimske keramičarske peći na lokalitetu „Igralište“	88 Goranka Lipovac Vrkljan <i>Crkvenica – Ad Turres, Last Year's Discovery of Another Roman Kiln at the "Igralište" Site</i>
93 Bartul Šiljeg Vladimir Kovačić Andreja Kudelić Ana Konestra Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija Blek kod Tara u 2010. g.	99 Bartul Šiljeg Vladimir Kovačić Andreja Kudelić Ana Konestra <i>2010 Archaeological-Conservation Research of the Stancija Blek Site near Tar</i>

Terenski pregledi

98 **Zorko Marković**
Mirjana Paušak

Terenski pregled arheoloških lokaliteta u Valpovštini 2010.

102 **Zorko Marković**
Jasna Jurković

Rezultati rekognosciranja arheoloških terena oko Našice 2010. godine

108 **Kornelija Minichreiter**
Zorko Marković

Arheološki lokaliteti na trasi brze ceste Brestovac – Staro Petrovo Selo

112 **Marko Dizdar**
Daria Ložnjak Dizdar

Terenski pregled trase buduće auto-ceste A13, dionica Bjelovar–Virovitica–granica s Mađarskom

118 **Asja Tonc**

Terenski pregled područja izgradnje plovnog kanala „Grad Pag – Košljun“ i područja sanacije kamenoloma Vranja

Field Surveys

98 **Zorko Marković**
Mirjana Paušak

2010 Field Survey of the Valpovo Region Archaeological Sites

102 **Zorko Marković**
Jasna Jurković

The Results of Archaeological Survey of the Terrain around Našice 2010

108 **Kornelija Minichreiter**
Zorko Marković

Archaeological Sites on the Brestovac-Staro Petrovo Selo Expressway Route

112 **Marko Dizdar**
Daria Ložnjak Dizdar

Field Survey of the Planned A13 Motorway Route, Section Bjelovar–Virovitica–Hungarian Border

118 **Asja Tonc**

Field Survey of the Planned Construction Area of the Town of Pag-Košljun Channel and the Restoration Area of Vranja Quarry

- 1 Sotin
- 2 Batina-Sredno
- 3 Donji Miholjac - obilaznica
- 4 Našice
- 5 AN 2a Markovac Našički - Orašje 2
- 6 Vlatkovac
- 7 Slavonski Brod - Galovo
- 8 Crkvari
- 9 Dolina-Glavčice
- 10 Sveta Ana Gradina
- 11 Virje-Volarski breg
- 12 AN 1 Grabrič- Farkaševac
- 13 Sv. Klement - Soline
- 14 AN 6 Gornji Vukojevac
- 15 Ivanec
- 16 Klenovec Humski - Plemički grad Vrbovec
- 17 Stari grad Dubovac
- 18a Barilovići - Osovlje
- 18b Crkвина - Bukovlje
- 19 Gradina Sv. Trojice
- 20 Crikvenica - Igralište
- 21 Stancija Blek-Tar

Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2010. godine

Archaeological Excavations of the Crkvari – St. Lawrence's Church Site 2010

Tatjana Tkalčec

Primljeno/Received: 17.02.2011.
Prihvaćeno/Accepted: 17.03.2011.

Nastavljena su arheološka istraživanja srednjovjekovne crkve s grobljem u Crkvarima, nedaleko od Orahovice. Istražen je prostor južno uz današnju kapelu, njenu kasnogotičku fazu. Otkriveni su temelji dvaju kontrafora iz te faze crkve kao i temelji ramena južnog broda starije trobrodne gotičke crkve. Istraženo je daljnjih 97 grobova što čini ukupan broj od 368 istraženih grobnih cjelina.

Ključne riječi: arheološka istraživanja, Crkvari, crkva svetog Lovre, groblje, srednjovjekovno gradište, rani srednji vijek, kasni srednji vijek, novi vijek

Key words: archaeological excavations, Crkvari, St. Lawrence's Church, cemetery, mediaeval hill fort, early Middle Ages, late Middle Ages, modern era

U rujnu 2010. godine nastavljena je osma sezona arheoloških istraživanja srednjovjekovne crkve s grobljem koja se nalazi na izdvojenome brežuljku uz selo Crkvari, općina Orahovica, u Virovitičko-podravskoj županiji.¹ Srednjovjekovno groblje prostiralo se neposredno oko crkve, na zaravni i padinama brigeja koji je još u srednjem vijeku iskopom obrambenoga jarka preinačen u gradište (Tkalčec 2006a: 23, sl. 1). O dosadašnjim arheološkim iskopavanjima na lokalitetu redovito se izvještavalo u stručnim časopisima (Tomičić et al. 2004; Tomičić, Tkalčec 2005b; Tkalčec 2007a; 2008a; 2009 s ostalom literaturom; 2010).

Dokumentacija je nastavljena na istraživanja 2009. godine. Zabilježeno je 165 novih stratigrafskih jedinica (SJ 866 – SJ 1030 – zapune, kosturi, ukopi, slojevi i zidane strukture). Ukupno je uvedeno 47 vrećica s nalazima ulomaka keramičkih posuda, stakla te metalnih predmeta, uglavnom željeznih kovanih čavala (N-629 – N-675). U popisu uzoraka zabilježena su 122 uzorka ljudskih kostiju (iz grobnih cjelina te dislociranih) (U-846 – U-968). U obrazac posebnih nalaza izdvojeno je 28 predmeta: PN-95 – PN-122 – prstenje, novci, krunica, keramički vrčić, oglavljje djevojke (staklene perle, ukrasne brončane igle, trokutasti privjesci s kalotama). Nacrtnu dokumentaciju je izradila dipl. arheol. Kristina Turkalj, stručna suradnica – dokumentaristica Instituta za arheologiju, prema snimcima napravljenim totalnom geodetskom stanicom i foto-podlogama koje su načinili arheolozi tijekom terenskog rada.

¹ Uz voditeljicu dr. sc. Tatjanu Tkalčec u arheološkim istraživanjima 2010. godine, koja su se odvijala u razdoblju od 30. kolovoza do 11. rujna, s Institutu za arheologiju sudjelovao je i mr. sc. Siniša Krznar koji je bio zamjenik voditeljice. Stručnu ekipu činili su studenti arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivan Valent i Vlatko Milak. U drugom dijelu istraživanja sudjelovale su i studentice arheologije sa zagrebačkog Sveučilišta Edina Balić i Ana Grbeša. Pomoćnu ekipu su činila trojica radnika iz Nove Jošave i Orahovice. Projekt je financiran od strane Ministarstva kulture Republike Hrvatske, a nositelj programa je Grad Orahovica koji pruža logističku podršku provođenju programa. Svi radovi koje Institut za arheologiju provodi na lokalitetu u skladu su s prethodno ishodenom dozvolom od nadležnog Konzervatorskog odjela u Požegi.

Istraživanje je provedeno na području južno od južnog zida broda gotičke crkve i apside, na prostoru između apside i južnih vrata. Ukupno je obuhvaćena površina od 70,7 m², pri čemu je na zapadnom dijelu (u □ D6) iskopom obuhvaćena sonda iz konzervatorskih istraživanja 2001. godine (valjalo je provjeriti još tada pronađenu arhitekturu te ucrtati u postojeće arheološke situacijske planove).

Pronađen je ugao istočnog (SJ 869) i južnog zida (SJ 870) južnog broda starije trobrodne srednjovjekovne crkve s ugaonim kontraforom (SJ 897), kao i ostaci neke strukture koji još nisu arheološki definirani (ostaci grobnice ili možda bočnoga oltara?) tik zapadno uz unutrašnje lice zida SJ 869. Pronađena su i dva kontrafora koja su služila kao potpornji gotičkoj crkvi građenoj nakon sredine 15. stoljeća (SJ 871 i SJ 872). Prostor između ta dva kontrafora istražen je do same zdravice, dok se na prostoru između kontrafora SJ 872 i danas postojećeg istočnijeg kontrafora SJ 873 u □ F7 tek započelo s iskopavanjem te će se nastaviti slijedeće sezone.

Zidovi i temelji starije gotičke trobrodne crkve razlikuju se strukturom od onih mlade gotičke crkve (SJ 937 i temelji SJ 938), međutim svi su zidovi građeni od različitog kamena, korištene su riječne valutice većih i manjih dimenzija, a vezivo je žuti mort. Graditeljski je jasno prepoznatljivo naknadno dograđivanje mlade crkve (sl. 1). Debljina zidova starije crkve iznosi 89 do 95 cm. Kontrafori mlade crkve očuvani su ispod današnje hodne površine te niže sve do dna temelja. Dužine su 152 cm, a širine 95 – 100 cm.

Ovogodišnjim istraživanjima otkriven je i cjelovito istražen velik broj grobnih cjelina, s velikim udjelom grobova male djece, dojenčadi i novorođenčadi iz novovjekovnog horizonta. U istraživanjima Instituta za arheologiju od 2003. do 2009. g. na lokalitetu Crkvari – crkva sv. Lovre istražena je 271 grobna cjelina. Godine 2010. istraženo je daljnjih 97 grobova što čini ukupan broj od 368 istraženih grobova u osam kampanja arheoloških iskopavanja koja traju prosječno po dva, maksimalno tri tjedna godišnje (sl. 2).

Sl. 1 Crkvari – sv. Lovro, pogled na mlađu gotičku dogradnju (desno SJ 937/938) na stariju trobrodnu crkvu (lijevo SJ 869) (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 1 Crkvari – St. Lawrence's, view of a newer Gothic superstructure (right SU 937/938) on top of an older three-nave church (left SU 869) (photo: T. Tkalčec).

Zamijećena su četiri osnovna horizonta, kao i u prijašnjim kampanjama: najmlađi – novovjekovni s velikom zastupljenošću pokopa male djece, dojenčadi i novorođenčadi, potom mlada faza kasnosrednjovjekovnih grobova 15. i početka 16. stoljeća, zatim starija faza kasnosrednjovjekovnih grobova (13.–14. st.) te ranosrednjovjekovni grobovi i grobovi tzv. razvijenog srednjeg vijeka (11.–13. st.).

Orijentacija grobova je uglavnom pravilna – glava na zapadu, a noge na istoku, s većim ili manjim otklonima, međutim u novovjekovnom horizontu kod grobova male djece dosta je zastupljena i drugačija orijentacija (J–S ili S–J), pri čemu je do devijacije, odnosno do neobičajene orijentacije grobova došlo u slučajevima kada se poštivala orijentacija najbliže postojeće arhitekture (pa tako uz kontrafore i slično). Zanimljivo je i odstupanje u orijentaciji jednog od najstarijih grobova u ovogodišnjim istraživanjima – groba djeteta G-358, orijentiranog glavom na jugu, a nogama na sjeveru (već sama pojava pokopa djece u tom najstarijem horizontu je rijetka, a orijentacija je također u tom horizontu inače pravilna – zapad-istok).

Ono što je posebnost ovogodišnjih istraživanja je velika zastupljenost prilaganja novca u horizontu novovjekovnih grobova, osobito u 17. stoljeću. Takvi slučajevi na drugim prostorima oko crkve nisu bili zamijećeni u dosadašnjim istraživanjima, stoga ovu situaciju možda valja promišljati u vezi s položajem ukopa spram crkve – tik južno uz crkvu. Svakako valja imati u vidu i činjenicu da su na prostoru sjeverno uz crkvu bili podignuti objekti, korišteni i u novome vijeku te je tamo drugačija situacija s pokopavanjem. Ipak, niti pred zapadnim pročeljem, kao niti na prostoru sjeverno od apsida do sada nije zamijećena prisutnost novca u novovjekovnim grobovima. Ovdje, južno uz crkvu, a nedaleko apsida, čak u pet grobova djece stare u trenutku smrti do godinu dana te u jednom grobu mlade žene ili djevojke pronađen je po jedan novac, mahom ispod lubanje pokojnika. Možda možemo pretpostavljati da se na tome mjestu pokopavao bogatiji sloj ljudi. Ostali nalazi iz groba spomenute žene (G 295) potvrđuju takvu pretpostavku jer je pokojnica imala bogato ukrašeno oglavlje s višebojnim sitnim staklenim perlama i kalotama s trokutastim privjescima, pričvršćeno za

kosu s filigranski ukrašenim brončanim iglama (sl. 3).

Od ostalih nalaza iz grobova ističu se nalaz staklene bočice iz zapune spomenutog groba žene (G 295), zatim nekoliko nalaza prstenja, krunica, staklene perle, novci iz sloja poremećenih grobnih cjelina te dvije brončane karičice.

I ovogodišnji rezultati dali su nam opet neke potpuno nove spoznaje o pogrebnim običajima na ovome lokalitetu. Uzevši u obzir ukupne informacije polučene dosadašnjim arheološkim istraživanjima, a upotpunjene i antropološkim analizama, razvidno je kako će ovaj lokalitet nakon cjelovite obrade i objave uvelike proširiti naše spoznaje o ranosrednjovjekovnim, a osobito kasnosrednjovjekovnim i novovjekovnim pogrebnim običajima kao i o samoj populaciji, o čemu u Hrvatskoj za sada postoji vrlo malo znanstveno obrađenih podataka. Dakako, ovaj lokalitet ne oduševljava samo grobljanskim nalazima, već i svojim značajem u onodobnome društvu koji se manifestirao smjenama nekoliko faza sakralne arhitekture, njezinim proširenjima, pregradnjama te u konačnici i svojevrsnom zamiranju i reduiranju kako arhitekture tako i značaja ovog položaja, pretvorenog u današnjici u malu seosku grobljansku kapelu.

Sl. 3 Crkvari – sv. Lovro, detalj oglavlja žene iz groba G 295 (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 3 Crkvari – St. Lawrence's, detail of a woman's headdress from grave G 295 (photo: T. Tkalčec).

Sl. 2 Crkvari – sv. Lovro, situacijski plan - istraživanja 2010. g. (crtala: K. Turkalj).

Fig. 2 Crkvari – St. Lawrence's, situation map – excavations 2010 (illustration: K. Turkalj).

Literatura

- Šlaus, M., Novak, M., Vyroubal V., Bedić, Ž. 2009, *Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Crkvari – Sv. Lovro*, Stručni izvještaj, EP – 177 – 12/09, Zagreb (rukopis, str. 1–58).
- Tkalčec, T. 2006a, Crkvari – Crkva Sv. Lovre 2005., *Annales Instituti Archaeologici*, II, 23–28.
- Tkalčec, T. 2006b, Crkvari – Sv. Lovro, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2(2005), 69–70.
- Tkalčec, T. 2007a, Crkvari – crkva Sv. Lovre u 2006. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, III, 21–25.
- Tkalčec, T. 2007b, Crkvari – crkva Sv. Lovre, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3(2006), 95–96.
- Tkalčec, T. 2008a, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva Sv. Lovre 2007. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, IV, 23–31.
- Tkalčec, T. 2008b, Crkvari – crkva Sv. Lovre, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4(2007), Zagreb, 121–123.
- Tkalčec, T. 2009, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva Sv. Lovre 2008. g., *Annales Instituti Archaeologici*, V, 36–42.
- Tkalčec, T. 2010, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva Sv. Lovre 2009., *Annales Instituti Archaeologici*, VI, 17–23.
- Tomičić, Ž., Krznar, S., Osterman, J., Novak, M. 2004, Arheološko-konzervatorska istraživanja crkve Sv. Lovre kraj sela Crkvara u općini Orahovica (2003.), *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, god. XXXVI, br. 1, 156–162.
- Tomičić, Ž., Tkalčec T. 2005a, Crkvari, Crkva Sv. Lovre 2004., *Annales Instituti Archaeologici*, I, 14–24.
- Tomičić, Ž., Tkalčec T. 2005b, Crkvari – Sv. Lovro, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 1(2004), 51–52.

Summary

Archaeological excavations of the mediaeval church and cemetery in Crkvari near Orahovica have continued. The southern area, next to the modern-day chapel, i.e. the part originating from the 15th century, was excavated. The foundations of two buttresses from this stage of the church were unearthed (SU 871 and SU 872). These served as supports, but also played a stylistic and artistic role in the late Gothic church that was added to the older three-nave church. A corner of the eastern (SU 869) and southern wall (SU 870) of the southern nave of the older three-nave, probably early Gothic, church was found together with a corner buttress (SU 897). The remains of a structure that have not been archaeologically defined yet (the remains of a tomb or possibly a side altar?) were also found immediately to the west, along the inner face of the wall (SU 869).

A further 97 graves were excavated, making a total of 368 excavated tombs. Four basic horizons were identified, as was the case in previous campaigns: the most recent (modern era), with a large proportion of burials of small children, babies and newborns; a later phase of late mediaeval graves from the 15th and beginning of the 16th century; an older phase of late mediaeval graves (13th–14th century); and early mediaeval graves and graves from the so-called High Middle Ages (11th–13th century). A special feature of the 2010 excavations is the large proportion of enclosed coins (mostly in the graves of infants aged less than one year old at the time of death) in the horizon of modern era graves, particularly in the 17th century.

The 2010 results again produced some completely new data on burial rites at the site. Bearing in mind all the information gathered in archaeological excavations up to the present day and also the accompanying anthropological analyses, an overall study and publication of the site will obviously fundamentally extend our knowledge of early mediaeval and particularly late mediaeval and modern era burial rites, as well as of the population of the area, about which, for the time being, there is very little scientifically verified information in Croatia. Of course, the site fills us with enthusiasm not only because of its cemetery finds, but also because of its significance in the society of the time. This manifested itself through several stages of sacred architecture, extensions, superstructures, and eventually a sort of cessation and reduction not only in architecture, but also in the significance of the site, which has been transformed into a present-day small village cemetery chapel.